

TRE GRAVMONUMENTER PÅ HORSSENS-EGNEN

Af kunsthistoriker, mag.art. Claus M. Smidt, Nivå

Den højt besungne danske kirkegårdskultur er i grunden ikke farlig gammel. Hvis man for en stund skruer tiden tilbage til midten af 1800-tallet, overraskes man over, hvor tilfældige omgivelserne til vore landsbykirker dengang var. Ikke mindst en kunstner som Jacob Kornerup har gengivet de mere eller mindre uopdyrkede kirkegårde, der ofte henlå som vild natur. Kun enkelte trækors stak frem af vildniset, gennem århundredet tilkom der dog de efterhånden populære jernkors, men kirkernes umiddelbare omgivelser blev længe ved at ligne brakmarker. Noget af forklaringen skal findes i den gamle tradition, hvor fornemme folk blev begravet under kirkegulvet. Først fra 1805, hvor en kongelig forordning forbød begravelser inde i kirken, begyndte der at ske noget udenfor på kirkegårdene. Det kan på den baggrund overraske, at denne artikel alligevel skal handle om fornemme folks gravmæler på kirkegårdene før afskaffelse af gravpladser under kirkegulvet.

Det søltoftske gravmæle på Søvind kirkegård er et af tre kirkegårdsmonumenter på Horsens-egnen, der bærer en række markante lighedstræk. Foto: Claus M. Smidt, 2015.

Formålet med denne artikel er at pege på tre monumenter på kirkegårde i egnen omkring Horsens og disses fællespræg i udformning og detaljer. Der skal endvidere gøres et forsøg på at udpege en eller flere kunstnere, som kan have været sammen om opgaven.

Tre kirker

Historien koncentrerer sig om tre kirker i omegnen af Horsens. Den ene er Hatting Kirke, den anden kirken i Nebel, der blev revet ned i 1877, men i sagens natur stadig eksisterer som kirkegård. De havde begge berøring med samme familiekreds, idet deres brugere var gift med døtre af Horsens-matadoren Gehrdt de Lichtenberg (1697-1764). Der var tale om etatsråd Lars de Thygeson (1741-1812) til Bygholm, der var gift med Abel Marie de Lichtenberg (1739-1810), og oberst, kammerherre Frederik Ludvig Christian Beenfeldt (1741-1801) til Serridslevgård, der havde giftet sig til gården ved ægteskabet med Catharina Elisabeth de Lichtenberg (1743-1807). Begge de herrer kom til at opføre nye bygninger på deres gård, ja, Beenfeldt kom endog så tidligt som i 1772 til at begynde anlæggelse af en have ved Serridslevgård i en ny og mere landskabelig stil. Den har imidlertid allerede for længe siden fået sin grundige behandling, ikke mindst i det statelige værk i folioformat *Danske*

Herregaardshaver, der udkom i årene 1930-39.¹ Det særligt spændende ved haven er den omstændighed, at den blev anlagt efter de principper, som den holstenske haveteoretiker Christian Cay Lorenz Hirschfeld nogle år senere publicerede i sit fembindsværk, *Theorie der Gartenkunst*, 1779-85. Viden herom har vi gennem anlægsgartner Hans Hansen Halling, der i tidsskriftet *Clio* i 1799 har beskrevet haveanlægget og fortæller:

Idealet til Havens Anlæg er taget af adskillige Beskrivelser om engelske og tyske Haver, men især efter Anviisning af salig Justitsraad og Professor Hirschfeld i Kiel og efter Veiledning af General-have-Inspecteur Schmidt, som nu boer paa Nyegaard ved Haderslev, alt efter den Plan, at nærmest ved Vaaningshuset er Alting Afstukket efter lige Linier og regulære Tegninger, derimod jo længere fra Samme jo mere hersker den frie Natur, noget understøttet ved Konsten, og Anlæggene bliver mere irregulære.²

Af opmålinger fra 1789 fremgår det, at haveplanen i direkte fortsættelse af de aksefaste herregårdsanlæg fortsætter ud i landskabet mod øst i en stram, næsten barok facon, men når det gælder det videre landskab mod både nordøst og nordvest, bliver anlægget af mere landskabelig art, for ikke at sige engelsk stil. Beenfeldt fortsatte sine bestræbelser for at fuldende iscenesættelsen ved i 1777 at opføre en ny hovedbygning i tilslutning til to sidefløje, som allerede omkring 1750 var blevet bygget af svigerfaren. Det er aldrig lykkedes definitivt at fastslå, hvem der var hans arkitekt, men det er med nogen overbevisning af kunsthistorikeren Otto Norn blevet sandsynliggjort,

at denne var den Horsens-baserede bygmester Anders Kruuse (1745-1811).³ Thygeson og Bygholm vender vi tilbage til.

Den tredje kirke ligger i Søvind og tilhørte herskabet på hovedgården Tyrrestrup.⁴ Denne lille herregård var i borgerligt eje, mens de tidligere nævnte familier begge tilhørte tidens nyadel. Siden 1734 havde Tyrrestrup været den fynskfødte Hans Christensen Juuls ejendom. På stedet stod der en trefløjet hovedbygning i bindingsværk, opført på de senmiddelalderlige kældre af den gamle adelsslægt Galts trefløjede borggård få år tidligere af Juuls forgænger som ejer, Christian Carl Müller, en sønnesøn af den kendte finansmand fra den tidlige enevælde rentemester Henrik Müller (1609-92). Nord for hovedbygningen var der en gammel ladegård, som Hans Christensen Juul i 1749 nedrev for at nybygge et trefløjet bindingsværksanlæg, umiddelbart vest for hovedbygningen. Ikke mindst agerumsladen var af imponerende dimensioner. Hans Juul døde i 1769 og havde indsat sin datter Cecilie Marie Juul (1733-1803) som arving til Tyrrestrup. En søn overtog hans to andre herregårde, Viskum og Himmestrup, øst for Viborg. Datteren var gift med senere kammerråd Ole Johan Søltøft (1733-1802), der i 1770 fik skøde på gården.

Tre gravmæler

Visse træk forener de tre gravsteder, som herskaberne på henholdsvis Serridslevgård, Tyrrestrup og Bygholm i begyndelsen af det 19. århundrede lod opsætte på de tilhørende kirkegårde i Nebel, Søvind og Hatting. Tidligste monument var formentlig det, som blev opsat på Nebel kirkegård over Beenfeldt.⁵ Han var den herostratisk berømte proprietær, som i forbindelse med stavnsbåndets ophævelse sammen med en række jyske godsejere i 1790

Tveje Merløse Kirke, radering af Jacob Kornerup, 1854. Kunstneren har overbevisende skildret en kirkegård, som en sådan så ud i midten af 1800-tallet. Endnu bar kirkernes omgivelser præg af tilfældighed. Claus M. Schmidt.

Det beenfeldtske gravmæle på Nebel kirkegård, som det så ud før restaureringen i 2018-19. Danmarks Kirker, Århus Amt. Foto: Mogens Vedsø, 2000.

Det beenfeldtske gravmæle. Indskrift efter restaurering, nu ganske læselig. Foto: Claus M. Smidt, 2020.

protesterede imod loven. Det endte med, at han af kronprinsen, den senere Frederik den 6. (1768-1839), blev idømt en bøde på 2.000 rigsdaler. Dog gik det ham ikke så galt som kollegaen Christian Tønne Frederik Lüttichau til Aakjær (1744-1805), der frakendtes sin titel som kammerherre og i øvrigt endte med at forlade landet. Ved Beenfeldts død i 1801 synes skærmydslerne at være glemt.

Enken lod på Nebel kirkegård opsætte et prægtigt mindesmærke omgivet af smedjernsgelænder. Det blev placeret i sydvesthjørnet af kirkegården på det højeste sted med vid udsigt mod syd og sydvest ned mod Horsens. På et postament rejser sig i to trin et podium efterfulgt af en kvaderfuget sokkel. Herefter følger en plint, der på forsiden er udsmykket med et fladrundbu relief forestillende landvæsenets gudinde, Ceres, vendt mod højre, ledsaget af overflødhedshorn, plov og kornaks. På bagsiden et rektangulært felt med ægteparret Beenfeldts to adelige våbener. Over et profileret rejser sig endnu en plint, der på forsiden er udsmykket med et relief med krigsarmaturer, på bagsiden med en askeurne i en rundbuget niche. Det hele er udført i gråflammet og hvidlig norsk marmor. Monumentet afsluttes af en obelisk, hvorpå man finder følgende vidtløftige tekst:

*Fremmede Vandrere
finde her Stedet
Hvor slumrer
Han
Der i sin Tid
ved
gavnfuld ædel Daad
Troefast Borgersind
Retskaffen Vandel
Fremmende*

*Fryd Hæder Held
For Sig
For Samtids Fred
og
Ær saa Mindet
Af
Friderich Ludvig Christian
Beenfeldt
Kammerherre Oberst Landstaldmester
Medlem af Det Genealogiske Heraldiske
Selskab i Kiøbenhavn
Herre til Serritzlevgaard
Födt paa Lammehave i Fyen Aar (1741 19 Juli)
Og
Död paa Serritzlevgaard Aar 1801 (21 August)
Til Sorg for Venner
Savn for Trængende Tab for Uopdragne
Smerte for sin Elskte Troefaste Ægtefælle
Elisabeth Catharina Lichtenberg
Födt i Horsens Aar 1743 den 17 November
som
Til frjydfuld Gienforening
Ogsaa her nedlagdes Aar 1807 den 11 September
Fred omkring Deres Grav
Velsignelse over Deres Minde
Den Retfærdige skal være
Til en Evig Ihukommelse*

I Danmarks Kirker dateres gravmålet til omkring 1801, hvilket næppe kan betvivles. Teksten var for få år siden ganske ulæselig, men blev på initiativ af Karin og Børge Nissens Fond i årene 2018 og 2019 restaureret af konservator Leif Vognsen og Danske Stenhuggeriers restaureringsafdeling i Nørre Snede. I tæt samarbejde mellem

Til venstre ses relief af agerbrugets muse, Ceres, på forsiden af det beenfeldtske gravmæle på Nebel kirkegård. Til højre ses bagsidens relief med fremstillende våbener for slægterne Beenfeldt og de Lichtenberg. Fotos: Claus M. Smidt, 2020.

firmaet i Nørre Snede og denne artikels forfatter lykkedes det at rekonstruere teksten, som var næsten ulæselig, så den nu står klar og tydelig.

I *Danmarks Kirker* gisnes der om billedhuggeren Johannes Wiedewelts (1731-1802) mulige medvirken ved skabelsen af Beenfeldt-monumentet. Der udtrykkes dog tvivl herom, idet det fremføres, at uden eksakt dokumentarisk viden er det næppe nok, at opbygning og især relieffet af Ceres minder om Wiedewelts stil, og der savnes *“direkte identitet med mesterens sikre arbejder”*. Kirkeværket sluttede dog af med at notere, at Ceres-relieffet havde en påfaldende lighed med tilsvarende udsmykninger på det thygesonske og søltoftske gravmæle.⁶ Det er denne artikels mål at understøtte denne lighed, der også ses på andre detaljer. Et træk, der i særlig grad genfindes på alle tre gravmæler, er en karakteristisk skriveskrift, som ikke ses så ofte på tidens monumenter. Man kunne

dertil føje, at en finurlig sproglig stil også kendetegner indskrifterne.

Næste monument er familien Søltotts på Søvind kirkegård.⁷ I dette tilfælde er det mærkbart, at man her oplever en moderne indstilling, idet forrige generation havde placeret sit sidste hvilested indenfor i kirken. Ole Johan Søltoft og fru Cecilie Marie Juul valgte deres hvilested ude på kirkegården, hvor de indledte det, der efterhånden med årene blev en lille gravlund for slægten fra Tyrrestrup. I forhold til gravmælet på Nebel blev Søltotternes sten anderledes i opbygning. Den fik således en noget højere sokkel, underst i granit, formet som kvadersten i to skifter, oven på hvilken der står et podium i tre trin i rødlig kalksten. Atter oven på podiet står endnu et mellemlid i rødlig granit, også formet i kvadre i to skifter. Herpå er sat et reliefprydet mellemstykke i grå granit.

Det søltoftske gravmæle på Søvind kirkegård. Indskrift på monumentets forside. Foto: Claus M. Smidt, 2015.

Relieffet er en formelig gentagelse af Beenfeldts tilsvarende, forestillende landvæsenets gudinde, Ceres, denne gang vendt mod venstre og ledsaget af kornneg og plov. *Danmarks Kirker* peger i denne omgang på lighed med et Ceres-relief på Boeslunde Kirke på Sjælland. Det er fra 1801 og angiveligt udført af Johannes Wiedewelt. Det er imidlertid så afgørende forskelligt fra relieffet på Søvind kirkegård, at det ikke giver anledning til en tilskrivning til Wiedewelt. Søltoft-stenen afsluttes oven på den grå granitdel af en meget enkel og smukt formet stele i gråflammet marmor. Forneden har den en rundbuet niche med en olielampe i marmor. På forsiden har den følgende indskrift:

Trygt
slumrer her
det
retskafneste
Ægtepar
Kammerraad
Ole Johan Söltoft
Tyrrestrup Gaards
og Gods
uforglemmelige Eyer
föd 1733 död 1802
og
Fr Cecilia Maria föd Juul
der födtes 1733 og döde 1803
Fred og Velsignelse
over deres Minde

På bagsiden røber indskriften, at gravmålet er oprettet af ægteparrets søn og efterfølgende ejer af godset. Der står nemlig *“De beste Forældre helliges dette Minde af*

en taknemmelig Sön, C. Söltoft”. Atter genkender man Ceres og den særlige skriveskrift. Der må være en sammenhæng. Den traditionelle datering er ifølge *Danmarks Kirker* omkring 1803, altså ganske tæt på tiden, hvor Beenfeldts gravmæle fandt sin form.

Det tredje monument er det thygesonske gravmæle på Hatting kirkegård, vest for Horsens. Som omtalt havde kirken indtil det 20. århundredes begyndelse sameje med hovedgården Bygholm, der i dag på det nærmeste udgør en forstad til den nærliggende købstad, men i datiden var et storlandbrug i Hatting landsogn. Bygholm erhvervedes i 1766 af Lars Thygesen, godsejersøn fra hovedgården Mattrup og 1776 sammen med sin bror Thyge Jesper Thygesen til Mattrup adlet med navnet de Thygeson.⁸ Ved ægteskab i 1768 med Abel de Lichtenberg fik han ekstra midler, der i 1775 satte ham i stand til at nybygge hovedbygningen på sin gård. Ifølge indskrift over havedøren på Bygholm anvendte han Anders Møller som bygmester. Denne ellers lidet kendte arkitekt var formentlig Horsens-baseret, men man kender ikke andre sikre værker af ham. Han er dog blevet tilskrevet hovedbygningerne på Skjerrildgård, Williamsborg, Nebbegård og Kjeldkjær. Hans stil var ganske gammeldags, hvilket fremgår af den barokke tyngde, som præger den trefløjede hovedbygning på Bygholm. Den fremstod oprindeligt i ubehandlede gule teglsten, men blev i 1918 hvidpudset. Den modvendte, trefløjede avlsgård, som i nyere tid er afskåret fra hovedbygningen ved, at man har ført hovedvejen midt igennem gården, blev bygget om af Gotfred Tvede, vistnok i 1920'ernes slutning. På avlsgården lod han indmure en gammel byggesten, der opgiver, at de oprindelige udbygninger var *“1770 opbyggt af Etatsraad Lars de Thygeson og Frue Abel Marie de Lichtenberg”*. En

Det thygesonske gravmæle på Hatting kirkegård. Bag monumentet ses den gravhøj, som er en del af gravstedet. Foto: Claus M. Smidt, 2020.

yderligere illustration af Lars de Thygesons formåen på det bygningsmæssige område udgør kirken i Hatting.⁹ Indtil 1786 stod her en middelalderlig kirke, som man dog ved meget lidt om. I 1786-87 nyopførte Thygeson kirken. Det ser ud, som om han genanvendte murene

af det middelalderlige tårn, hvorimod resten, skib og retkantet kor samt våbenhus i nord, blev aldeles nybygget. Resultatet blev en af Danmarks ganske få nyklassicistiske landsbykirker. Tårnet fik dog en løgkuppel i familie med de mange tilsvarende, som svigerfader

Gehrde de Lichtenberg i midten af 1700-tallet lod sin arkitekt Nicolaus Henrich Rieman opsætte på sine tilhørende sognekirker. Man formoder, at Hatting Kirkes bygmester var den kendte arkitekt i Horsens Anders Kruuse.¹⁰ Formentlig har dennes svoger, billedhuggeren Jens Hjernøe, skabt våbenhusets byggetavle, ligesom man formoder, at han har været virksom ved portalerne på Bygholms hovedbygning.

Ægteparret på Bygholm mistede undervejs i livet alle deres fire børn og har måske især derfor tænkt mere på deres eftermæle end vanligt. Det ser i hvert fald ud til, at Lars de Thygeson og hustru allerede i 1803 har bestilt et ganske monumentalt mausoleum til kirkegården i Hatting. Det er kunsthistorikeren Karin Kryger, der har kastet lys over tilblivelsen af dette.¹¹ I mange år troede man, at der var tale om et værk af Johannes Wiedewelt, ikke mindst fordi epitafiet i Klovborg Kirke – til minde om Thygesons farbror på Matstrup, Emmanuel Thygesen – var skabt af Wiedewelt; så tidligt som 1765-66. Monumentet på Hatting kirkegård er et af de største og mest imponerende fra tiden. Man lod anlægge en kunstig kæmpehøj med et gravkammer nedenunder. Selve mausoleet på østsiden af højen blev udført som en væg i flere dele med et podium i fire trin underst, herpå følger et vandret fuget murparti i fem skifter afsluttet af en udkraget gesims, alt i grå sandsten. Oven på dette rejser sig en slags attika, et lavt murparti, aftrappet for hver ende. I midten springer podiet let frem og danner sokkel for et rektangulært marmorparti eller postament, der foroven afsluttes af en pyramideformet stele, der er omhængt med en rosenkrans. Også denne er af en lidt lysere sandsten. Postamentet er i midten udsmykket med et marmorrelief og to flankerende søjler. Sidstnævnte er af *Danmarks Kirker* be-

stemt som såkaldte *metaer*, de særlige søjler, hvormed man i antikkens romerske arenaer angav, at man skulle sætte farten ned.¹² Relieffet fremstiller en sørgende kvinde, der bøjer sig over en cypreshængt urne, samt to våbenskjolde, stillet sammen med hinanden. Som noget helt ekstraordinært i heraldisk sammenhæng er våbenskjoldene kun antydte; det ene skygger for det andet, og yderligere dækker kvinden delvist det forreste våben. Dog kan man ane, at der er tale om de thygesonske og de lichtenbergske våbener. Pyramiden er forsynet med følgende indskrift:

*Her
I Jordens moderlige Skiöd
Hviler
Lars Thjgeson
I sin Tid
Etats-Raad og Herre til Bjgholm
Födt paa Matstrup Aar 1741 den 2 Junii
Död paa Bjgholm Aar 1812 den 28 Januar:
Tilligemed
Sin Elskte Djydfulde Ægtefælle
Abel Maria Lichtenberg
Födt i Horsens Aar 1739 den 14 Septemb:
Död paa Bjgholm Aar 1810 den 23 Maj.
Samt
Deres udi 42 Aars Ægteskab avlede 4 Börn
Geert Nicolaj Thjgeson
Födt paa Bjgholm Aar 1770 den 4 Mart:
Död som Student i Kiöbenhavn
Aar 1787 den 16 Novemb:
Bodil Helene Thjgeson
Födt Aar 1772 den 2 Apr: Död Aar 1773 den 18 Febr:
Emmanuel Thjgeson*

*Födt Aar 1773 den 29 Apr: Död
Aar 1791 den 9 Januar:
Thyge Jesper Thijgeson
Födt Aar 1775 den 12 Decemb:
Död Aar 1777 den 21 Maj
Dyden adler.
Fortjenester forevige.
Retskaffenhed forjættes uophörlig Naade Lön.
De hvile Af Deres Arbeide: Men Deres
Gierninger følge Med Dem.*

Hvem stod bag?

Karin Kryger er den første, der har peget på, at hele den stort anlagte iscenesættelse skyldes bygmester Johan Jørgen Høffner af Horsens († 1839). Viden om ham har indtil nu været meget sparsom. End ikke hans fødselsår er kendt. Man skønner, at han er født omkring 1764, måske i Haderslev. Faren var vistnok af nordtysk oprindelse, måske født i Bremen, men siden virksom i Nordslesvig, blandt andet i Christiansfeld og Haderslev. Om sønnens tidlige år er der ikke meget viden, men det ser ud til, at han omkring år 1800 begyndte at virke i Horsens. I lighed med den samtidige akademiuddannede Anders Kruuse synes han påvirket af den klassicisme, som arkitekten Caspar Frederik Harsdorff docerede som professor på Kunstakademiet i København, men han blev efter sigende udkonkurreret af samme Kruuse og måtte arbejde på landet. Den ganske imponerende såkaldte Generalsgård i Smedegade i Horsens fra 1816 anses for at være Høffners seneste arbejde. Han døde først i Horsens i 1839.¹³

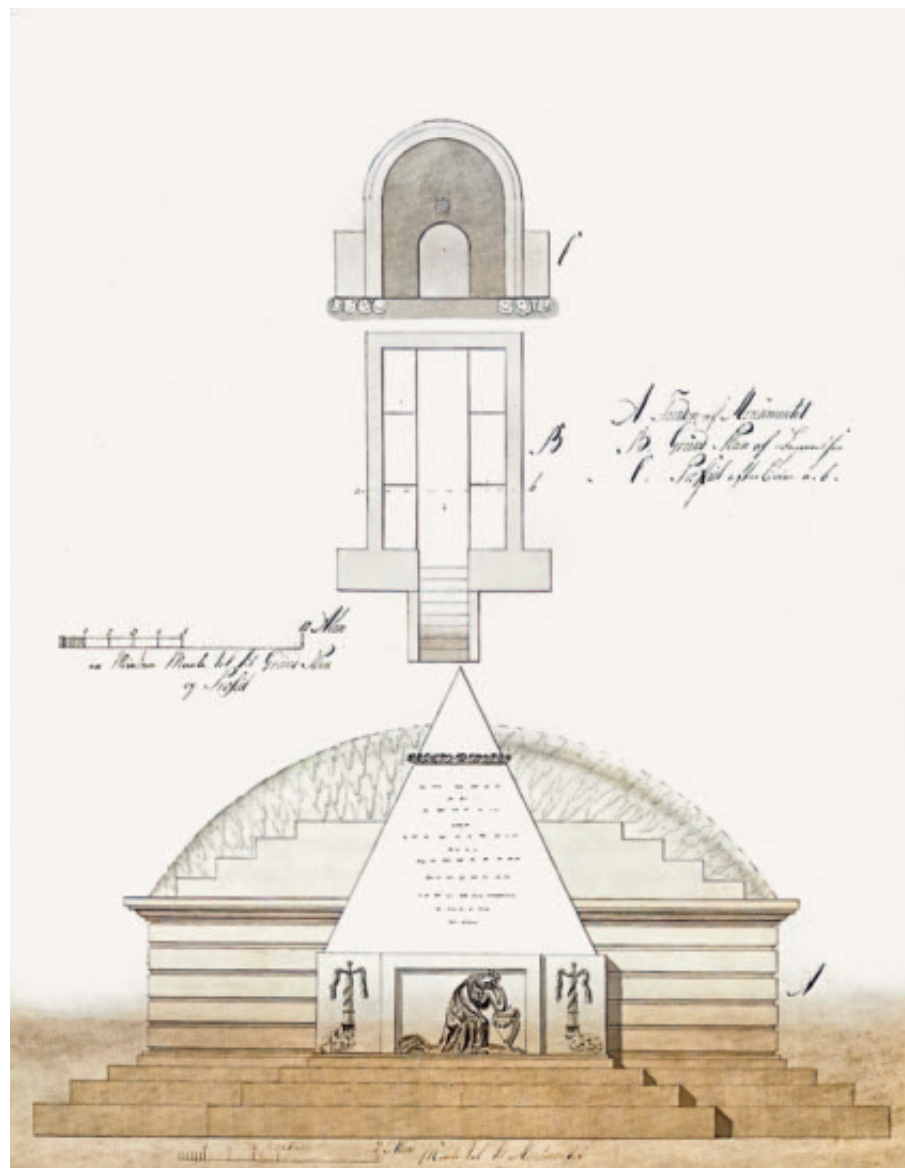
Ad uransagelige veje er Høffners tegning af anlægget på kirkegården i Hatting endt i et fynsk godsarkiv, som siden er kommet til Rigsarkivet i Odense, tidligere Landsarkivet for Fyn.¹⁴

Tegningen er ledsaget af et overslag, dateret den 11. juli 1803, i øvrigt også fra Høffners hånd. Af papirerne fremgår det, at Høffner købte både pyramide og relief i København for 700 rigsdaler.

Hvem der var kunstneren, står der intet om. Skal man videre, må det bero på en tilskrivning. Lad det være slået fast: De to Ceres-relieffer og den sørgende kvinde på det thygesonske gravmæle har et sådant fællespræg, at det er fristende at tilskrive dem samme kunstner. Eksempelvis optræder de ovennævnte metaer på to af dennes gravmæler, nemlig på rigsgreve Detlev Hans Schmettaus på Gertrudensfriedhof i Oldenburg og på det allerede nævnte epitafium over Morten Quistgaard på kirkens østmur i Boeslunde. Sidstnævntes relief af Ceres er som omtalt så forskelligt fra stilen i de tre jyske relieffer, at det ikke virker sandsynligt, at der kan være tale om samme kunstner på trods af gentagelse af meta-motivet. Dermed er det ikke sandsynligt, at Wiedewelt har medvirket. Der var imidlertid andre billedhuggere i datiden, der kunne komme på tale. Samtidig med Wiedewelt virkede Carl Frederik Stanley (1738-1813), Andreas Weidenhaupt (1738-1805) og Nicolai Dajon (1748-1823), for nu at nævne de mest kendte. Den første er dog udelukket, for hans senere år var præget af en menneskelig deroute, der på det nærmeste udelukkede fortsat virke. Til gengæld forekommer både Weidenhaupt og Dajon som mulige kandidater. Et parallelt, vidtløftigt forslag til et gravmæle peger især på Nicolai Dajon.

I 1811 projekterede Dajon i kompagni med arkitekten Christian Bernhard Hornbech (1772-1855) et meget ambitiøst gravmæle til Assistens kirkegård i København for den i 1810 afdøde mægler Johan Christian Gandil.¹⁵ Skønt langt voldsommere end gravhøjen på Hatting kirkegård er der mellem de to forehavender en vis lighed,

Lars de Thygesons gravmæle på Hatting kirkegård. Farvelagt tegning af Johan Jørgen Høffner, cirka 1803. Landsarkivet for Fyn. Gengivelse fra Danmarks Kirker, Vejle Amt.

der kunne antyde, at det kunne være samme hold, der stod bag det jyske monument. Det gandilske gravmæle har således en kombination af arkitektoniske elementer kombineret med et relief omgivet af lag på lag af flader, trekant og allehånde klassiske motiver.

Hatting-monumentet er enklere, men tillige fyldt med antikke referencer af samme karakter. Dajon var i begyndelsen af 1800-tallet en anerkendt billedhugger.¹⁶ Født i 1748 havde han på Kunstakademiet haft både Jacques-François-Joseph Saly (1717-76) og Johannes Wiedewelt som professorer. Han havde tillige arbejdet i Wiedewelts atelier. Efter at have opnået den store guldmedalje fra Akademiet opholdt han sig i årene 1775-81 i Rom. Fra 1803 var han professor i billedhuggerkunst ved sin gamle læreanstalt. Hornbech var væsentlig yngre, men havde også afgang fra Kunstakademiet med den store guldmedalje i 1799. Fra 1809 var han bygningsinspektør for København, siden hofbygmester. Mon ikke det er de to, der har skabt de grundlæggende forudsætninger for monumentet på Hatting kirkegård? Høffners rolle har da været at udgøre en slags entreprenør, der har fået det hele sat sammen og tillige har skaffet en kyndig forfatter til indskrift og en stenhugger til udførelse af teksterne.

Hvis man fastholder denne tilskrivning, har der formentlig været tale om Dajon som skaber af alle de nævnte relieffer og Høffner som ansvarlig for den overordnede tilrettelæggelse af gravmælerne. De tre monumenters samtidighed understøtter tilskrivningen. Det var i øvrigt langt fra ualmindeligt, at epitafier og gravmæler på Horsens-egnen blev udført af københavnske kunstnere. Lad det være nok at pege på Gehrdt de Lichtenbergs pompøse monument af hofbilledhugger Didrick Gercken fra 1745 og apoteker Gottfried Schmidts epitafium af billedhugger Johann Gottfried Grund fra omkring 1775, begge i Horsens Klosterkirke.

Hvis denne artikels konklusion viser sig at være rigtig, betyder det, at der er lagt væsentligt til Johan Jørgen Høffners kunstneriske profil. Skønt han, som det har været påpeget af Otto Norn, i sin tid blev udkonkurreret af Anders Kruuse som bygmester i Horsens og måtte søge sit udkomme ved virke på landet uden for købstaden,¹⁷ har han forstået at finde en niche, hvor han kunne gøre sig gældende. Hvad angår Nicolai Dajon, har han stedse stået i skyggen af de toneangivende billedhuggere i hovedstaden. Med de tre monumenter har han placeret sig som en i høj grad duelig kunstner.

Noter:

- 1 Georgsen, Gottlob og Lorenzen, 6, 1933, s. 141-64.
- 2 Norn 1945 (1), s. 451.
- 3 Norn 1944 (1), s. 52.
- 4 Norn 1945 (2), s. 457-58.
- 5 Kryger 1985, s. 40 (afbildet), 113 (afbildet), 114; Johannsen, Licht og Vedsø 2000, s. 4941-42
- 6 Johannsen, Licht og Vedsø 2000, s. 4942.
- 7 Johannsen, Licht og Vedsø 2000, s. 5030-31.
- 8 Nygård 1923, s. 645-47.
- 9 Nyborg og Poulsen 2013, s. 1547-83.
- 10 Norn 1944 (1), s. 58.
- 11 Kryger 1985, s. 45 f., 76, 126, 317-18; Høffners udkast publiceret i Nyborg og Poulsen 2013, s. 1578.
- 12 Nyborg og Poulsen 2013, s. 1577.
- 13 Kryger 1995, s. 446-47.
- 14 Kryger 1985, s. 318.
- 15 Kryger 1985, s. 277-78.
- 16 Salling 1985, s. 101-02.
- 17 Norn 1944 (2), s. 99.

Litteratur:

Georgsen, Georg, Kaj Gottlob og Vilhelm Lorenzen (red.): *Danske Herregaardshaver*, Det kgl. danske Haveselskab, Kbh. 1930-39.

Johannsen, Birgitte Bøggild, Hugo Johannsen og Rikke Ilsted Kristiansen: "Horsens Klosterkirke", i: *Danmarks Kirker Århus Amt*, hæfte 58-61, Nationalmuseet 2005.

Johannsen, Birgitte Bøggild, Kjeld de Fine Licht og Mogens Vedsø: "Nebel kirke", i: *Danmarks Kirker Århus Amt hæfte 51*, Nationalmuseet 2000. (1)

Johannsen, Birgitte Bøggild, Kjeld de Fine Licht og Mogens Vedsø: "Søvind kirke", i: *Danmarks Kirker Århus Amt*, hæfte 51, Nationalmuseet 2000. (2)

Kryger, Karin: *Allegori og Borgerdyd. Studier i det nyklassicistiske gravmæle i Danmark 1760- 1820*, Kbh. 1985.

Kryger, Karin: "Johan Jørgen Høffner", i: Sys Hartmann (red.): *Weilbach Dansk Kunstnerleksikon Tredje bind*, Kbh. 1995.

Norn, Otto: "Bygmester Anders Kruise", i: Christian Elling (red.): *Kulturminster*, Kbh. 1944. (1)

Norn, Otto: "Bygmestrene Peder Svane Quist og Johan Jørgen Høffner", i: *Aarbøger for historisk Samfund for Aarhus Stift*, 1944. (2)

Norn, Otto: "Serridslevgaard", i: Arthur G. Hassø (red.): *Danske Slotte og Herregaarde IV*, Kbh. 1945. (1)

Norn, Otto: "Tyrrestrup", i: Arthur G. Hassø (red.): *Danske Slotte og Herregaarde IV*, Kbh. 1945. (2)

Nyborg, Ebbe og Niels Jørgen Poulsen: "Hatting kirke", i: *Danmarks Kirker Vejle Amt*, hæfte 16, Nationalmuseet 2013.

Nygård, S.: "Byggholm", i: Louis Bobé m.fl. (red.): *Danske Herregaarde ved 1920*, Kbh. 1923.

Salling, Emma: "Nicolai Dajon", i: Sys Hartmann (red.): *Weilbach Dansk Kunstnerleksikon Andet bind*, Kbh. 1994.